

KHAWVÊL SUNDAY SCHOOL NI
November 5, 2017

PUTLING SUNDAY SCHOOL

Thupui

**ZIRTÎRNA DIK LO
LEH
A RAH CHHUAH**

Ziaktu
Rev. Dr. L.H. Rawsea

Synod Literature & Publication Board

**KHAWVÊL SUNDAY SCHOOL NI
NOVEMBER 5, 2017**

PUITLING SUNDAY SCHOOL

Thupui

ZIRTÎRNA DIK LO LEH A RAH CHHUAH

Ziaktu
Rev. Dr. L.H. Rawsea

SYNOD LITERATURE & PUBLICATION BOARD

*Published by
Synod Literature & Publication Board
for
Mizo Sunday School Union*

*Chhut khatna 2017
Copies - 6,500
(All rights reserved)*

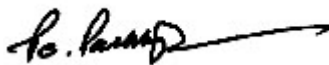
*Printed at
Synod Press
Aizâwl - 796 001
Mizoram*

THUHMAHRUAI

‘Khawvêl Sunday School Ni’-in a kum 108-na hmêl a hmuh kumah Mizo Sunday School chuan thupui pawimawh leh ngaihnaawm tak tak kan zir leh dâwn a, a lâwmawm hle mai. Kum 2017 Khawvêl Sunday School Ni-ah hian kohhran leh ram tâna Sunday School hlutna leh pawimawhna hi kohhranhovin i hre thar leh ang u.

Kum 2017 Khawvêl Sunday School Ni-a puitling lam zir atân MSSU Committee chuan ‘Zirtîrna dik lo leh a rah chhuh’ tih a thlang a. A ziaktu, Rev. Dr. L.H. Rawsea hi Aizawl Theological College-a Thuthlung Thar mi thiam kan neihte zînga mi a ni. Zirtîrna dik lovin kohhranho a khawih buai dân pawh chhuia lo zir chiang tawh thîn a ni a. Hetiang lam hawi seminar leh campaign-ah pawh sâwm hlawh ber pâwl a ni âwm e. Ani hian thupui ziah har leh ziah sei awl tak tûr chu tawi fel leh kim tak siin a hun takah a rawn ziak zo thei a, a lâwmawm hle a ni.

Hmânlaia Kohhran Pate hun lai aţang tawhin zirtîrna dik lo hian kohhranho hi min bei ve reng a, waviin thlengin min la kiansan lo va. Zirtîrna dik lo laka inthiarfihlîm zêl thei tûrin Pathian aţanga chhuak finna kan mamawh a, Bible leh Kohhran Thurin te bêl chiang lehzual tûra taihmâkna kan mamawh hle mai. He zirlai hi a zirtu zawng zawngten an hlâwkpui ngei ka duhsak e.

(REV. P.C. PACHHUNGA)
Executive Secretary i/c MSSU

**KHAWVÊL SUNDAY SCHOOL NI
NOVEMBER 5, 2017**

PUITLING SUNDAY SCHOOL PROGRAMME

CHAWHMA INKHÂWM

Hruaitu : Superintendent
 Țantu chhiar tûr : 2 Petera 2:1
 Hla sak ho : KHB 17
 Kan Pathian kulhpui nghet

Thilpêk lâk khâwm leh hlan

Thupui sawi : Zirtîrna dik lo leh a rah chhuah
 Țhen khatna
 Hla sak ho : KHB 54
 Isu i thu ka ngaihtuahin

Bâna

CHAWHNU INKHÂWM

Hruaitu : Asst. Superintendent i/c puitling
 Țantu chhiar tûr : Galatia 5:19-21
 Hla sak ho : KHB 253
 Kawng awlsam a ni lo

Thupui sawi : Zirtîrna dik lo leh a rah chhuah
 Țhen hnihna

Hla sak ho : KHB 363
 Nangma thil ropuite an sawi

Bâna

*(Thawhlâwm hi Bial Treasurer kal tlangin
 Synod Office-ah pêk luh tûr a ni)*

**ZIRTÎRNA DIK LO LEH
A RAH CHHUAH**

ṬHEN KHATNA

**KAN RAMA ZIRTÎRNA DIK LO
CHI HRANG HRANGTE**

Kan ramah kohhran a din aṭanga rei lo têah zirtîrna dik lo a lang ve nghâl a. Hêng zirtîrna dik lote hi chi hrang hrang a nih avângin ze hrang hrang a nei a, a lo chhuah hun a dang angin an inzirtîr dân pawh a hrang ve thliai a. Nimahsela, hêngho hian ze inang inṭawm an neih a awm a, chu chu - kohhran dona leh erna lian tak an neih hi a ni. He rilru ṭha lo hi khawi aṭanga lo chhuak nge, tih rilrua inzâwt chung a an chanchin kan zir a pawimawh. Zirtîrna dik lote hi kohhran aṭanga lo chhuak a nih ve miau avângin a lo chhuah hun laia kohhran dinhmun ngaihtuah tel a ṭûl ang.

Zirtîrna dik lo awmzia

‘Zirtîrna dik lo’ tih hi kohhranhote ṭawngkam hman ṭhin a ni. Kan kal thui hmain he ṭawngkam hian eng nge a kawh chiah tih lo thlîr ila. *‘Zirtîrna dik lo’* tih sawi nâna Bible ṭawngkam hman chu *‘hairesis’* (Grik) tih a ni a (cf. Tirh 5:17; 1 Kor 11:19; Gal 5:20; 2 Pet 2:1), chumi awmzia chu *‘duhthlang’* tihna a ni. Ignatius-a (ca. AD 35-107) khân Pathian thu pawm dân fel lo leh zirtîr dân dik lo sawi nân he ṭawngkam hi a hmang ṭan a, chuta ṭang chuan kohhranin rin hranna leh inṭhenna thlentîrtu, Kristiante thurin ziding phatsana, rin dân kawng dang thlangte sawi nân hman a lo ni ta a ni.

Pathian thu hi thlarau lam thil a ni a, mihringin a hre thiam vek sêng lo. ‘Zirtîrna dik lo’ kan tih pawh hian, Pathian thu pawm dân hrang leh hrilhfiah dân chi dang nazawng hi kan kawhtîr vek lo va. Kan kawhtîr ber chu - kohhran thuneihna pawm lova, Kristiante thurin ziding hnâwla, rin hran neite hi an ni. Hetiang mi hi kan ramah an lo awm thîn a, kohhranin hnâwlin a kâwm serh thîn a ni.

Kum 1947 hma lama zirtîrna dik lo

Kum 1947 hma lamah pawh khân zirtîrna dik lo avânga kohhran aţanga chhuak an lo awm tawh thîn. Tûn hma lama miten kohhran an zah thîn dân te ngaihtuahin, hetiang kohhran do leh er zâwnga an lo kal mai kha eng vâng nge tih hi chhût chian a ngai hle.

Kum 1947 hma lama kan ram dinmun

Khaw tin mahnia ro inrêla awm thîn kha kum 1890 aţang chuan British rorêna hnuaiah kan lût a. Chanchin Thain a rawn zui a, sawrkâr thar neiin sakhaw thar kan lo vuan ta a ni. Mizo lalte lalna titâwp chuang lovin, British khân min awp a. British-ho nêna indo vak hnua min awp an nih avângin Mizote rilruah dam zân lo a awm ngei ang. Chutiang zêlin bawrhsâpte kha an thu êm êm a, dân siamtu leh kengkawhtu nih an kawp a. Hmânlai chanchin hre pha, Upa Chalhnûna chuan, “*Ram ni tla sêng lova British Empire-ah Mizoram bawrhsâp anga lal an awm lo tih a ni thîn,*” tiin mipuiin rorêltute an hmuh dân a ziak a ni. Mizo lalte anmahni khuaah thuneihna chin siamsakin, anmahni khuaah chuan thu deuhin an dah a. Lal ţa awm mah se, a ţa lo an awm ve baw k a; chûngho chuan an khua leh tuite an awp bet thei hle.

Kohhran erawh chu Welsh Mission hnuaiah a awm thung a. Pathian thu âwih hmasate kha mi chhia leh bâwihte ni hlawm mah se, Mission school-ah lehkha an zir a, kâr lovah

kohhran ban leh ram tâna inngahna tlâk an lo chhuak ta fur mai a. Tûn hmaa lalte lalna hnuai a awm mai thînte chuan ngaihtuahna thar an rawn nei tan a. Mi thenkhat rilruah lal bâna, mipui rorêlnaa kal duhna a lo awm a; lalte chuan an rorêlna tun din zêl an duh ang a, kal dân ngaia British hnuai a awm zêl duh pawh an awm ang. Kum 1946-a Mizo Union pâwl a lo chhuah khân chutiang boruak chu a rawn lang chiang ta a. Lalte leh hnamchawm inepna boruak lian tak a chhuak a, sawrkâr laka nawrhna pawh a tam hle thîn.

Chutianga politics boruak tang at kâra kohhran mite dinhmun tûr awm chu thlîr thiam a tûl. Zoram harhna rûnpui palina, 1930-1935 inkâra mi khân Zoram boruak a lantîr a ni. Tûn hma lam zawnga *'harhna chang'* tih mai thîn kha *'thlarau chang'* tih an ni ta a, chu chuan inepna boruak tha lo a hring a. A inepte hi Rev. Z.T. Sângkhûma chuan *'Thlarau chang'* leh *'Thlarau chang lo'* tiin a sawi a. Rev. Lalsâwma chuan, *'Mission leh mihlim inhruipawh'* a ti thung. Politics thila inhruipawhna lian tak a awm ang bawkin, thlarau lamah pawh chuti lam boruak chu a awm ve tih hre chungin, kohhran hun hmasa lama zirtîrna dik lo lo chhuah dân to bul hi kan chhui ang.

Tlira Pâwl

Kohhran aţanga pêng chhuak hmasa ber chu Khawliantlira (Tlira) a ni. Ani hian kum 1913 harhna kha a chang ve a. Tiau râlah rawngbâwlin a cho va, khawvêl tâwp tûr thu a han hril a ni; mahse, a rin angin khawvêl a tâwp mai si lo va. A lo haw leh chuan kohhranhovin thusawiah an lo ruai a, a zin chanchinte pawh sawi tûra beisei a ni. Mahse beidawnga lo haw a nih avângin thil eng emaw zawngin *'ama zâwl'* a buaipui ta zâwk a. Pulpit-a thuhiril tûra a dina, a hla thlan an sak mêk laiin zêl angin a awm a. Kohhranhote hi saphai lian pui ka chhûnga awm angin a hmu a, chu saphai chuan a kâ a chîp chuan a lem ngei dâwn a, a lem tawh chuan

Pathian Fapa a lo kal hunah chauh lo chuan a kê chu a âng leh tawh dân lo niin a hria a ni. Tlira chuan chu rûlpui chu *'Pâwl tin zirtîrna dân a ni a, dân dik lo,'* a ti.

Hetia rin hran a neih hnu hian amah leh a hote chu kohhranah an tel zêl ta lo va. Kohhran a chhuahsan hnu hian kohhran dovin, kohhran thil serh pawimawhte an sawi bo va, kohhran thurin pawimawh deuh zawng zawng hi a thai let a, a letling zâwngin a kuai her deuh vek a ni.

Khuangtuaha Pâwl

Khuangtuaha chu harhna ÷um linaah khân a hlim ÷an a. Thlarau ze mak tak changin a kal na hle a, hlim sângho hruaitu ber a ni ta hial a. Anni hian kohhran inkaihhruaina leh inenkawlina dân chu an pawisa lo va. Kohhran hruaitute chu thlarau chang lo niin an hmu a, anmahni erawh chu thlarau hlea inngaiin tisa thil tih eng pawh mai chu Thlarau lam thil entîrna atâna pawimawh niin an hria. Inngaihna sual ngei pawh hmangaihna entîr nân an hmang mai a. Hetianga an lo thian zau tâk avâng hian mite pawhin *'Thiangzau Pâwl'* an tih phah ta a ni. Anmahni chuan kum 1971 a÷ang khân *'Lalpa Kohhran Thar'* an inti thung.

An thianzauna hi mipat hmeichhiat thil mai ni lovin, kohhranin khawvêl thil tia a hnâwl zu hmun hlimna thlengin an ngai zam a. Zu leh sa nêh, zaia lâmin thlarau an chên ÷hîn. Chutianga a hlim bawraw tâk êm avâng chuan kum 1942 leh 1943 khân lung inah ÷um hnih khung a ni. A tâng a chhuah hnuah pawh zu leh inngaihna lam chu sual ni lovin, thlarau lam thil nia ngaihna lamah a nghet zual sauh a ni.

Khuangtuaha pâwlte hian a hun laia politics inlumlet chu an bengkhawn hle tih a hriat. Indopui pahnihna awm tûr te, Hitler-a thih tûr te, India ramin zalênna a neih tûr te leh Mizo lalho bân an nih tûr te kha Châna khân a lo hril lâwk a ni

âwm e. Chutiang zêlin kan ram aṭanga missionary-ho hâwn tūrte pawh a lo sawi lâwk bawk a. A hun lai khawvêl boruak kha a man hle tih a hriat theih. Khuangtuaha Pâwlte hian kohran an er hle a, an hruaitute chu kan kohran hruaitute chung a awmah an dah niin a lang.

Hetianga kohran er tak a nih avâng hian an kal kawina ber bîk pawh a awm lo, an kal dân zawng zawng hi kal kawina a ni vek mai. He pâwlin thupui bera an neih chu lei ro luahna leh taksa tlanna thu a ni. Israel-te hnêna Pathianin Kanaan ram a tiam ang khân, Mizoram hi Pathian malsâwm ram niin an ngai a. Anniho chu Israel thar nia inngaiin Khuangtuaha leh Châna te, Ziona te chu Mosia ang bawka hruaitu chan chang niin an ngai a ni.

Zakaia Pâwl

Kohran serh leh sâng dova, zalên taka kal duh pâwl dang an lo lang leh a. Chu pâwl chu an hotupa, Zakaia (1908-1969) hming chawiin ‘Zakaia Pâwl’ tih an ni. Zakaia pawh hi 1932 vêl khân harhna boruakin a nuai ve a, a tui anga a awmna kohhranin an tuipei ve loh avângin pâwl awmna nei lovin amah leh a thu tuipeihote chuan anmahni nuam tih zâwng anga awmin an khawsa ho va. Zakaia chu zâwlnei chêtin a che a, a zuitute pawhin an ngaisâng hle.

Zakaia zirtîrna thu hi ngun taka ngaihtuahin kohhran an dovin an er hle. Kohhran an do dân chu kawng nhihin a sawi theih. Pakhat chu, kohhran aia sânga indah tumna a lian hle a. Vân thumnaa lâk chhoh Paula angin, amah leh a pâwlte chu Paradis-a awm tawh angin a inngai a ni. Thlarau kaihhruaia awm an inti a; chuvângin, kaihrhaitu dang mamawh tawh lo an inti a. Kohhran serh leh sâng an ngaisâng lo va, Sakramen pawimawh pahnih- Lalpa Zanriah Sakramen leh Baptisma Sakramen te pawh thil ùl lovah an ngai.

Pahnihna chu pipute nun dân hluia lêt an duhna kha a ni. Pathian hian Mizo hnam dân a paih thla lo tih changchawiin, Mizo pipute khawsak dân chu chawi sân thar an tum a. Zu leh sa an chên a, se chhun khuangchawi thlengin an ti a; tlânglâm zai chi hrang hrang hmangin an zai a, an chai chiam chiam thîn.

Kum 1947-1994 inkâra chhuak zirtîrna dik lote

Indopui pahnihna tâwp hnuah khawvêlin bung thar a kai a. Indo reh (1945) hnu khân fel taka khawvêl a kalna atâna thawktu tûr United Nations Organisation (UNO) chu din a ni a. Kohhran hrang hrangte thawh hona pâwl World Council of Churches chu 1948 khân a ding bawk a. Hemi kum vêk hian UNO chuan kum sângnhni dân mi rama vâkvai tawh Israel-te an ram ngeia kîr leh theihna thupêk a chhuah a ni. Hetiang khawvêl boruak tharah hian rin hran neite chuan kohhran beihna tûr an hriat belh ngei ang.

India zalênna khân kohhran pawh hun tharah min luhpui a. Kum 1924-ah khân India ram Presbyterian Kohhran tih hming chawiin ding fel daih tawh mah ila, Welsh Mission uapna hnuaiyah kan la awm a. Sâphote haw a lo ngai ta a. Firfiak deuha thlarau chang an awma hrem mai thîn bawrhâp te an awm ta lo bawk. Ram a buai zui tâk avângin kan missionary-ten min awmpui zui zêl a rem ta lo va, kan kohhran chu a pumpuhlûmin keimahni ngei kutah a lo awm ta a ni.

Ram buai avângin Myanmar lamah te, Manipur, Shillong leh Assam lamah te mi an tlânchhe hlawm a. Ram buai hma lam ai chuan inkal pawhna kawngpui pawh a lo tha ta zâwk hle a, tlâng hrang hranga Zo hnahtlâkte pawh kan inpawh ta sawt bawk a ni. Ram chhûng leh pâwnah thuhrlin mi an vâk kual thei ta bawk a. Chutiang boruaka zirtîrna dik lo lên vêl dân chu kan chhui ang.

Zathangvunga Pâwl

India zalên hnu a zirtîrna chhuak langsâr tak pakhat chu a pâwl tichhuaktu hming chawia an phuah ‘*Zathangvunga Pâwl*’ kha a ni. ‘*Tharau famkim*’ tih te, ‘*Vân mi*’ ti tein sawi an ni bawk a. Amah khân ‘*Isua ka ni*’ tiin a sawi a ni âwm e.

A hmaa mite ang bawka a kal sua lna lai chu kohhran aia sânga a indah kha a ni. Hêng Vân Mi intiten kohhran chungchâng an sawi dân chu, “*Kohhran dik chu vân kohhran a ni. Lei kohhranho hian vân kohhranho an rem theih loh avângin kohhran dik lo an ni. Vân kohhrana awmte hi thlarau mite an ni,*” an ti. Anniho hi kohhran hmu sakawlh tu langsâr hmasa an ni. An ngaih dân chuan mi mal te, sawrkâr te hi sakawlh an ni thei a. Lei kohhranhote hian an tih dân ang ti ve lo leh an rin dân ang a ring ve lote hi an rem thei lo va; chuvângin sakawlh an ni, an ti a ni.

Vânawia Pâwl

Vânawia hi kum 1972 May thla tîr aţangin an khu a, Sangau aţangin thu hrilin a chhuak ţan a. Mizoram chhûng bâkah Shillong leh Manipur lam pawh a hrût tel bawk a. Kum 1977-ah Sangau-ah kîrin maksak takin an khawsa ţan a. Amah leh mi dang pahnihte chuan trinity hming in chhâlin, hming thar an inpe a. Trinity zînga pakhat, Laldihêli hian rau eng emaw tak changin a bânah thil a inziak ţhîn an ti a. Chu thâwm chu a lo thang a, Sangau-ah chuan anmahni ringtuten an rawn pan khâwm ta a. An vânglai chuan mi sâng dân lai an tling.

Anniho zirtîrnaa thil langsâr tak chu kum sâng rorêl a ni. An zirtîr dân chuan Isua Krista chu kum sâng rorêl ţan tûrin Mizoramah a lo kal dân tih a ni. Hei hi waviin thlenga mi ţhenkhat beiseina a la ni reng. Anni pawh hian sakawlh chungchâng an zirtîr a ni. Mite la sawi zen zen loh ‘*Pope lalna khu sakawlh a ni*’ tia Mizorama tlângapuitu hmasa an ni a.

'Kohhran leh sawrkâr inthurual hi sakawlh chu a ni,' tia tângau hmasa an ni bawh. WCC chu kut leh chala chhinchhiahna siamtu tûr nia sawiin, WCC chuan an mite thliar hran theihna nambar 666 an la siam chhuak ang, tiin mi an bum t̄hîn.

Lalzawna Pâwl

Kohhran tâna hnawksak tak dang pakhat chu Lalzawna Pâwl kha a ni. Lalzawna hian ram buai lai khân hnam movement kha a zawm ve a, mi dangten Mizo nihnaa an chian laiin, ani chu *'Mizote hi Ephraima thlah kan ni e'* tih lamah a rawn chiang haw thung! Kum 1978-ah ram mut bânsanin a thuthlung chu a tângaupui ta zâwk a. India laka a helna chu a nun leh zirtîrnaah a lang. Mizoram chhûng bâkah Shillong thlengin a zin kual a, a zirtîrna âwih tâwk mi eng emaw zât a nei.

Lalzawna kha kohhran do tlat a nih avângin amah ngaisângtute chuan kohhran chhûnga awm an duh lo va, an chhuahsan zêl a ni. Ani hun aţang khân kohhran aţanga hming thai chhiattîr hi a lâz t̄an a ni. Lalzâwna khân hlauhawm pahnih a sawi t̄hîn a. A hlauh pakhat chu khawchhak lungpui (China) a ni. Chu lungpui chu rawn lum dâwnin a hria a, a thusawi hriaa hlauten bihrûkna tûr hmun kilkhâwr deuh an zawng a. Kum 1980 October khân Mauchar khaw kiangah an kal khâwm phawt a; mahse, an kal khâwmna hi a hrisêl vak lo va, an hlauh ber khawchhak lungpui a rawn lum mai si lova, an darh leh ta a ni. An darh hnuah pawh Lalzawna hian a thuchah ngai hmangin mite a sawi t̄hah zui reng a, kum 1984 vêl khân hmun râlmuang tûr nia an ngaih hmun hrangah an pêm khâwm leh a; hun kal zêlah Tlângsâmah an inbâwk hrang ta a ni.

Khawchhak lungpui bâkah sakawlh pawh an hlau tel bawh. Sakawlh thuah phei chuan a hmaa mite aiin an kal fawr a ni. Sakawlh chu lo lang thuai tûr angin an sawi a, a lo lan

hun chuan sakawlh nambar nei lote chu chu lei leh hralh an phal dâwn lo va. Sakawlh laka him an duh avângin an fate pawh school an luhtîr lo va, sawrkâra inhnawih pawh an duh lo. UNO leh WCC chuan Pathianni serh dân (Sunday Law) siam chhuak dâwn niin an inzirtîr a. Sunday Law a awm hunah chuan a zâwm lo apiangte chu tihlum tûr angin an sawi bawk.

Rorêlliana Pâwl

Kum 1978 khân Mizoram chhûnga Evangelist inti ðhenkhatin Mizo Evangelical Association (MEA) an din a, he pâwla an hotu ber chu Rorêlliana a ni. Ani hian ram buai kum khân hlimna a chang a, 1969 vêl aţangin ram chhûng leh pâwnah thuhilin a vâk kual a; Myanmar pawh a han thleng a, a thuhiril ngaithlatute a hneh ðhin hle âwm e.

Rorêlliana leh a pâwlte hi an indah chungnung hle a. Suala tlu ve lova an ingaih avângin tlan ngaiin an inhre lo va, thawhleha pawh mamawhin an inhre lo; pathian nia inhriatna pawh a nei niin a lang. An lehkhabu, *Ram Neitu Thu* tihah chuan heti hian an ziak, *“Lalpa, i hnên aţangin he thil mak hi ka hmu ta. Nangma lama ka nihnaah khân pian tirh aţangin suaana ka nei si lo. Tlan ka ngai lo va, thawhleha pawh ka ngai hek lo. Mi nunga chu ka ni a, Awma ka nih kha, Leilung leh hunbi hian min khuh phâk lo va, ka chanchin chhiar thiam khawvêlah an awm si lo,”* tiin (12:1-5).

An rin dân leh zirtîr dân hi Kristiante zirtîr dân aţanga hrang daih a nih avângin Kristianah pawh an inchhiar duh lo. *‘Ram neitute kan ni’* an intih loh leh, *‘Lal chhûngkua kan ni’* an inti a. Kum 1985-a an pâwl inkhâwmpui chuan *‘Lal Chhûngkua’* tih chu an pâwl hmingah a pawm nget a. Hemi kum vêk hian an pâwl hi a phel a, a phel lehlam chuan *‘Nunna Lal chhûngkua’* an inti a, *‘Nunna Lal hnam’* te pawh an inti a

ni âwm e, anni hi Rorêllianan a ho va; a lehlam chu Thangluaian a ho va, ‘*Lal Chhûngkuat*’ tih hming chu an pu ta zêl a ni.

Biakmawia Pâwl (Kohhran thianghlim)

Dr. Biakmawia hi kohhran leh rawngbâwltute bei na ber zînga mi a ni. Kohhran chhûnga rawng a bâwl lai chuan thawhlehnâ thu a uar a, mi lawm pawh a hlawh viaw a. A lo rei deuhah chuan kohhran chhûnga chhawr reng chi a nih lohzia a lang Chiang ta zêl a. Upate leh Pasor-te chu rûl awm khâwm ang leh kohhran chu rûl insem darhna hmun ang lekin a chhuah a. Kohhran aţanga a chhuah hnu pheih chuan kohhran a bei na sauh a ni.

Kohhran chu mahni mi malah hian a awm tih te, Zorama Kohhrante hi chu ‘*pâwl*’ mai an ni, tih te chu kohhran sawi nân a hmang fo va. Kohhran aţanga a pil bo thui deuh hnu pheih chuan ‘*pâwl*’ chu nawhchizuar, khawvêl sawrkâr laka inzuar a ni. Kohhran inrêlbâwl dân pawh hi mihring chhia leh   a hriatna maia inrêlbâwl niin a sawi   in. Rawngbâwltute chuan mite thlarau lam tuih  na an p  k theih loh av  ngin Biak In te hi thlarau chhuahsan a ni a, kohhrana awm reng chu ril  t  ma thih hmab  kna mai a nih av  ngin, kohhran chhuahsan vat t  rin a thu ngaithlatute a s  wm   in.

Kum 2000 hnu lama zirt  rna dik lote

Kan sawi t  k angin kum 1980 leh 1990 chho kha p  wl chhuakho vung lai ber a ni. Kohhran dova, sakawlh hmanga kohhran mite sawi   thaih kha an hnapui ve ber a ni. Kan kohhran pheih chu min bei nasa   th  n khawp mai. Nimahsela, h  ng an sawi zawng zawng hi eng mah r  ng thleng dik a awm ta si lo va, hunin d  wt mai a nihzia a rawn lant  r z  l a ni. Kum 2000 hnu lamah hian zirt  rna dik lo p  wl thar ding han sawi t  r tak chu a awm lo va; mahse, t  n hmaa zirt  rna dik lo zuitute

tho kha an rawn p̄awng thar leh ta niin a sawi theih. Chuv̄angin, a zirtirtute lam aiin an zirtirna thu hmangin kan sawi ang.

Sakawlh

Tlira hun aṭang tawha miin kohhran an chhuahsan chhan chu sakawlh hi a ni. UNO leh WCC te a lo din hnuah phei chuan sakawlh buaipuitu an p̄awngpawrh hle tawh. Kum 2000 r̄al kan kai hnu phei hi chuan sakawlh hmanruaa bel t̄ura pui an hre hle. Khawv̄el hmas̄awna chi hrang hrangte chu computer-ah a luang kh̄awm a, chutiang hmas̄awna chuan thil thar a hring a. T̄un hma lama kan la hriat ngai loh voter ID te, Aadhaar Card te a rawn hring chhuak ta z̄el a. Computer khawv̄ela ch̄eng kan nih miao av̄angin h̄eng lote pawh hi a la rawn chhuak z̄el d̄awn a ni.

Lalz̄awna leh Dr. Biakmawia ten computer hi sakawlh hmanrua a nih thu nasa takin an lo tl̄angaupui tawh. P̄awl chhuak z̄inga an khaipa deuh ber pakhat, R.K. Hminga chuan, UNO chu ‘z̄an sawrk̄ar’ a ti a, WCC chu ‘z̄an sakhua’ a ti thung a. Z̄an sawrk̄ar leh z̄an sakhua chuan a mite chhiarin a t̄el kh̄awm ang a, a t̄el kh̄awmna hmanrua chu Aadhaar Card hi a ni. Hetianga z̄an mite int̄el kh̄awm hi sakawlh lal ram v̄awr t̄awpna leh hm̄awr b̄awkna niin uar takin a sawi ṭhin a ni.

P̄awlchhuakho hian WCC hi UNO thawhpuitu a nih av̄angin WCC chu khawv̄el sawrk̄ar laka uire a ni a, WCC zawm r̄eng r̄eng chu uire an ni, tiin an sawi ber a. Kohhrana awm chu sakawlh n̄ena inthlun zawmna a nih av̄angin p̄awl chhuahsan t̄ur a ni, tiin mi an thl̄em chiam chiam ṭhin a ni. Hetiang thu puar pawl̄eng hmang hian mite an thl̄em a, âwih t̄awk an lo awm a; kohhran aṭanga b̄an an d̄il ta mai ṭhin a, a pawh hle.

Thim thua hnih leh Zoram khawvâr

Hei hi thil pahnih inzawm tlat si a nih avângin kan sawi kawp ang. He zirtîrna lo chhuahna bul chu hetiang hi a ni. Mizoram buai (1966) hma hret khân mi hlim pakhat Saikhûma a awm a, ani chuan inlârna hmu nia sawi a ni. Chu inlârnaa a thil hmuh nia an sawi chu, Zoram hian hun pui thua thum-hun thim thua khatna te, hun thim thua hnihna te, Zoram Khawvâr - Lei Zion tih te hi a paltlang ngei dâwn, tih a ni. Saikhûma thih aţanga kum sawmli zet a ral hnuin a fapain Saikhûma chanchin leh a thil hmuhte chu puah khâwmin, *'Zâwnei Saikhûma Hrilhlâwkna'* tiin chhiar theihin a chhuah ta a. Chutianga chhiar theiha a han awm tâk avâng chuan a rawn lâ chho ta a ni ber.

Thim thua hnih

Saikhûma hmuh dân chuan he hun hi hun thim thua khatna zawha lo awm tûr, rei lo te chhông atân a ni. Saikhûma hrilh lâwka puah khâwmtu hian hun thim hmasa, *'hun thim thua khatna'* chu Mizoram buai (1966-1986) khân belsakin, chu chu Saikhûma lo sawi lâwk ang ngeia lo thleng a ni; chuvângin, kan ramin a pal tlang leh tûr hun pui dang pahnihte hi thlasik anga khêl lova lo thleng ngei tûr a ni, tia miten an ngaih theih tûrin a ziak a ni.

'Hun thim thua hnihna' chungchângah Saikhûma sawi bâkah belh a awm a. Chawngkhupan, *"Khawchhak lam aţang khian 'Zawng hmai sen' hi lei vâng dapin an lo chhuk thla chiam mai a,"* a tih leh, Pastor Chhâwna sawi nia lâk chhuah, *"Khawthlang diar khim leh khawchhak diar khim hnuaihan kan ram a lût dâwn ngei a,"* tih thu te chu dah khâwmin, he lehkhabu phêk khatah a tlar dal mai si a, he hrilh lâwkna bu chhiarte tân chuan *'hun thim thua hnihna'* tih chu a khân vûng lo thei lo.

Zoram Thar

'Zoram thar' tih pawh hi Saikhûma inlârna chhûnga mi kha a ni. Ani chuan 'Zoram Khawvâr - Lei Zion' a ti. Chu hun chu 'thim thuah hnihna' lo thlen hnua rawn lang nghâl uar tûr anga ngaih theih a ni. Saikhûma hrih lâwkna phuah khâwmtu sawi dân chuan Zoram hi milem bân sâwm nei lak ata Lalpan a la chhuak dâwn a, chu ram chu zau tak a ni a, lei hnuai hausakna - lungflu, rangkachak, lungalh thei, tuialhthei namên lova tam hai chhuah a ni ang a, khawvêl sawrkâr liante chuan Zoram hi an la rawn intlawnsiak dâwn a ni, tih a ni.

Hetiang Zoram thar hi Saikhûma chauh ni lovin, zirtîrna dik lo avânga pâwl chhuak tate beiseinaah a awm deuh fur a ni. Zoram thar, nuam leh ða zâwk beiseina neih hi thil sual a ni hran lo va. Kan ram siam ðat leh tihhmasâwn leh tihchangkân hi kohhranhote rilru pawh a ni. Zoram nuam leh ða zâwk chu kan beisei ngei tûr a ni. Nimahsela, mi ðhenkhatin kohhran beih nân an hmang hi a dik lo lai chu a ni.

Tlângkawmna

Kan sawi aţang hian thil tam tak chhinchhiah tûr a awm ngei ang. Kan rama zirtîrna dik lo kan hriat ðhin tam ber hi kohhran dona rilru aţanga lo chhuak a ni. A tîr aţang rêngin kohhrana awm chu sakawlh laka him lo tia insawi ðhahna a awm a. WCC leh UNO a lo pian hnuah nasa lehzualin sakawlh hi kohhran beih nân an hmang a, tûnlaia computer thiamna lo sâng zêlah sakawlh hmanrua ni thei âwma an ngaih apiang hmangin mi an sawi ðhah a ni. Chuvâng chuan tûn hnaiah hian hetiang zirtîrna dik lo avânga chia te, kohhran aţanga bân dîlte an awm a, a pawl hle a ni. Zirtîrna dik lo lêng vêl lakah hian kohhran mite i fîmkhur ang u.

ṬHEN HNIHNA ZIRTÎRNA DIK LO RAH CHHUAH

Chawhma lamah khân kan rama zirtîrna dik lo ṭhenkhat chanchin tângpui kan zir tawh a. Chawhnu lamah hi chuan chûng zirtîrna rah chhuahte chu kan zir thung dâwn a. Zirtîrna dik lo hian a chhe zâwngin kohhran nghawng na hle mah se, kohhranin a ṭha zâwnga a dawnsawn hlauh ṭhin avângin a ṭha zâwnga a nghawng dân pawh sawi tûr tam tak a awm. Chuvângin, a chhe lam leh a ṭha lama rah chhuaah a neihte kan thlîr ho dâwn a ni.

Zirtîrna dik lo rah chhuaah ṭha lo lam

A hmasain zirtirna dik lo rah chhuaah ṭha lo lam lo thlîr hmasa ila.

(1) Kohhran chhuahsan: Zirtîrna dik lo chu Setana lungphûma innghat a nih avângin Krista thisena lei kohhranho zîngah a awm reng thei lo. Zirtîrna dik lo zuitute chu kohhran lakah an hel a, a tâwpah chuan an chhuahsan nge nge ṭhîn. Chutiang chuan kan ramah hian zirtîrna dik lo avânga kohhran chhuahsan ta an tam hle tawh. Chutianga kohhran an chhuahsan tawh chuan nasa taka Pathian leh a kohhran do vak thei tûra zalênna nei taah an inngai zui duh hle a, kohhran pawh a bei na thei hle a ni. Bible hian kohhran chhuahsan tûra min tih ngai rêng rêng loh avângin, kohhran chhuahsan tûr zâwnga thlarau chang an awm a nih pawhin thlarau dik a ni thei lo vang.

(2) Ringtute inpumkhatna a tichhia: Zirtîrna dik lo rêng rêng hi Kristian thurin leh inngahna kalh zâwnga zirtîrna a nih avângin kohhranah buaina a thlen a. Kohhran chhûngkuaah indona leh inbeihna nasa tak a thlen a, chu chuan kohhran

inpumkhatna boruak leh thawh hona tichhiain thlarau lam nun thlengin a nghawng thîn.

Hetiang dinhmunah hi chuan pâwn lam ațanga beihna a nasat deuhin, kohhran tân hneh a harsa tawh thîn. Kohhran chanchin kal tawh kan thlîrin hei hi a dik tih kan hmu. Kohhran hmasate kha Lal Isua mihrinna leh Pathianna thua zirtîrna dik lovin rei tak a châmchilh a, he zirtîrnain a nuai nat kohhran pawimawh hmasa Jerusalem te, Alexandria te, Antiokei leh Asia Minor rama kohhran pawimawh tak tak lo ni tawh thînte chu tânah chuan tân hmaa an pawimawh ang an ni tawh lo va. Tânah pheih chuan chûng hmunah te chuan Kristianna aiin Islam sakhua a chak tawh zâwk a ni.

(3) Chhûngkaw keh chhia a siam: Paulan zirtîrna dik lo chungchâng a sawi chu “...*mite a chhûng chhûngin an chawk khawlo si thîn a,*” tih a ni (Tit 1:11). Hei hi kan ramah pawh a dik hle. Zirtîrna dik lovin a khawih hmasak ber chu chhûngkua a ni a, nu ber emaw, pa ber emawin zirtîrna dik lo a zui tlat chuan nasa takin chhûngkua a nghawng a. A chhûng chhûnga pâwl chhuah hi a ța lo va, chhûngkaw zahawmna a khawih a. Pa ber chauh pâwl chhuah emaw, nu ber chhuah emaw pawh hi a ța chuang hek lo; chhûngkaw kehchhiatna bul a ni. Chutianga rinna kawnga nupa inlungual lo kara sei lian fate thlarau nun chu a ngaihtuahawm hle ang.

Kan rama chhûngkaw kehchhia kan tih zîngah kohhran ațanga pêng chhuaka pâwl mumal nei lo an awm nawk mai. Nu leh pate chuan an thuthlung chu tuipuiin kumkhuaa chen heuh heuh pawh an duh ang; mahse, an fate chuan an nu leh pate thu tuipui ang chu an tuipui ber a ni ve si lo va. Pâwl chhuak kan tihho hi Bible-in “... thu sawi mai maite” (Tit 1:10; cf 2 Tim 2:16) a tih kâl khâwm kha an ni ber a. A sawia sawi râlah chuan sawi theih an ngah hle a, a taka thiltih erawh chu an ngah lo; an rîla rah an fate thlarau nun châwmna lam

ngaihsak lo tak takte an ni hlawm. Chuvângin, pâwlchhuakhote hi naupang Sunday School kalpui lo an ni fur a ni. Nu leh pa leh puitlinghote an tui zâwngin an kal vak a, an lâm chiam a, an fate erawh an hawihai thei hle thung a ni. Sunday School- a Pathian thu ̣a zir lo leh mahni tlat tлата tla naupang chu a lo puitlinin rinna dik a man thiam lo va, a nun a buai a; ram leh khawtlâng tâna mi hnawksak takah a chhuak thei hial ̣hîn.

(4) Retheihna leh tlakranna a thlen: Pathian thuah hian hmasâwnna leh changkânna a awm laiin, Pathian thu lâk dân dik lo chuan pachhiatna leh tlâkranna a thlen thei. Kan ramah zirtîrna dik lo avângin kohhran chhuahsan ta ni mai lo, mahni in leh lo rauhsana pêm daih an awm tawh ̣hîn. Hetianga pêm khâwmte hi zirtîrna dik lo an vawn hma chuan chhûngkaw ngialnghet leh hna ̣a tak neite an ni hlawm a; mahse, zirtîrna dik lo avângin an in leh lo an dek ral a, an hnate an kalsan a, rethei takin an awm ta hlawm a ni.

Anmahni chauhin an tuar lo va, an fate pawhin an tuar a. Zirna an ngaihsak loh avângin puitling ve uaih tawh, A AW B pawh la chhiar thiam lote an awm fur mai! Hetianga nu leh pain an pêm kualpui ̣hin ̣halai pakhat chuan, *“Lui kamah kan awm khâwm a, chêngkaw! kan ring tlut tlut a, a lum si, a hrehawm lutuk,”* tiin zirtîrna dik lo vânga hrehawm a tihzia a sawi.

Sakhuana lâk sual vânga retheihna khura tlu lût tam tak an awm tawh a ni. Tûn thleng pawhin sawrkâr hna ạanga bâng te, thawk ̣a ngam lote pawh an awm a. Pension tawh, an pension hlawh la ngam lote pawh an awm a ni. Hetianga an zirtîrte zâwkin engkim chân huama an kalsan lai hian, zirtîrna dik lo zirtîrtu zîngah hna bân-san ve hauh lo an awm thung. Khawvêl hmasâwn dân leh sawrkâr ke pên thlîrin identity card lam chihote a pung zêl dâwn a, rinna dik loh vânga hêng thil hmang ngam lote chu an rethei zêl dâwn a nih hmêl.

(5) Sakhaw dang tân kawng a hawng: Rev. Lalchhuanlian, *“Zirtîrna dik lo pawmtute zîngah rin dân hluia kîr leh tam tak an awm thîn. Sakhaw dang biak duhna a neihtîr bawk,”* tia a sawi hi a dik hle. Mizorama zirtîrna dik lo zuitu zîngah pawh pipu nun hluia lêt duhna a awm thîn. Ram buai hma lam khân Zakaia Pâwlte chuan zu leh sa an chên a, sechhun khuangchawi thlengin an ti a, tlânglâm zai chi hrang hrangin an zai a, an chai chiam thîn. An hotupa thih hnuah an zuih ral mai pawh a, hruaitu th̄a deuhin ho zui pheise chuan heti zâwng hian an kal thûk hle âwm e.

Sakhaw hlun leh lian zâwk kârah kan awm a. Central politics lama kan ram hruaitute khu sakhaw dang zuitute leh an sakhuaa nget tak tak an ni fur mai. Hindu-ho zîngah a firfiaka kal an awm a, an sakhuaah an harh thar nasain sakhaw dang nêk beh hreh hauh lo pawh tam tak an awm a ni. Tûn hnaiah pheise chuan hêng Kristiante ni pawimawh- Krismas leh Good Friday ni taka boruak dang neih te, yoga theh darh tumna lian tak te, bâwng talh khap tih te kan hre fo ta mai. Hetianga Hindu nun dân leh rinna nêna inzawm thil kan hriat tâk fo chhan chu Hindu nationalism vung taka a kal vâng a ni.

Anniho chuan, *‘Kristiante chuan ram an nei a, Mosolman-te pawhin ram an nei a, Hindu ram hi khawiah nge a awm ve? India hi Hindu ramah kan siam tûr a ni,’* tiin an incho phûr thîn a. India ram Hindu rama siam tumna lian tak an lo nei ta a ni. India chhûl chhuak sakhua - Jainism te, Sikhism te, Buddhism te chu an huang chhûngah an pawm thei a; pipu sakhua (indigenous faith) zuitute chungah pawh an dawhthei mai ni lovin, an huangah an pawm thei a; mahse, Islam sakhua leh Kristianna erawh chu ram dang aṭanga lo lût tiin theihtâwpa min nêk chêp an tum thung. Kristianna nêk chêp an tum laia, pipu sakhaw zuitute humhalh an duh bawk si chuan, he thilin kan ram a rawn ngahwng zêl dân tûr chu a lang ruak a ni.

Kan rama zirtîrna dik lo zuia, kohhran hawisan zâwnga kal zêlte zîngah Kristian pawh inti ða duh lo an lo lang ðan mêk a. Kristianna an hransan nasat poh leh sakhaw dang nêan an inhnaih a ni. Chûng zîngah chuan *‘Nunna Lal hnam’* intite hi an vênthâwnawm viau dâwn niin a lang. Kum 2007-ah khân Hindu Sakhaw Lehkhabu Srimad Bhagavad Gita chu Mizo ðawnga lehlina chhuah a ni a. Chu lehkhabu phêk hma lam chu Nunna Lal hnam hotute *‘Duhsakna Thuhma’* leh *‘Duhsakna Thuchah’* thuin a luah khat a ni. An zînga pakhat pheih chuan, *“Gita bu hi uluk takin ka chhiar a, hnam damna tling thu hluin a khat ni berin a lang,”* tiin Bhagavad Gita chu a fak a ni.

Kum 2013 vêl aţang khân social media lamah *‘Zo Sakhua’* tih thâwm a lo awm a. Facebook Group pakhat chuan, *“Zoram mipui hmaah kan sakhuana hmasa ‘Zo Sakhua’ kha a ding thar leh ta tih kan han hriattîr a che u. Kan sakhaw serh leh sâng kalpuina kawnga hmânlai pi leh pute inzirtîrna kalphung kha a ða tâwk a, kan ngaihluin kan chawi thar leh a ni,”* tih thu hi chhuah a ni.

Kan ramah hian hetiang pi leh pute biak Mizo sakhaw hluia lunglên hi thil thar a ni lo va. Tûna *‘Zo Sakhua’* intite zia erawh chu a dang hle. Mizo sakhaw hluin kha din thar leh tumna anga a lan rualin, Hindu sakhuaa inchnên luhna a ni mah zâwkin a lang. An dinhmun dik tak thlîrin *‘Zo Sakhua’* tih ai chuan *‘Zodu’* inti ta se, an inhmeh zaw mah âwm e. An thu sawi leh titi tam takah Kristianna an ep na hle a. Kristianna hi Mizo hnam tichhetu niin an puh ber a. Kan rama sualna tam tak pawh hi sâp kan ngaihsân vâng leh an thu kan âwih vângah an puh a ni.

Pipu sakhaw hluin leh Hindu mai ni lovin, Juda sakhaw vuan ta mai pawh an awm nual tawh a, hei pawh hi zirtîrna dik lo rah chhuah tho a ni.

Zirtîrna dik lovin a ʈha zâwnga a rah chhuah dân

Mihring nuna thil ʈha lo nia ngaih pawhin a pênah malsâwmna a thlen thei ang hian, zirtîrna dik lo pawh hian a ʈha lamin rah a chhuah thei a ni.

(1) Rinna vêng himtu a ko chhuak: Kohhran hmasa chanchin kan chhiar chuan kum zabi pangana thleng khân zirtîrna dik lovin kohhran a zar buai nasa hle tih kan hmu. Kohhran hmangaihtu leh rinna humhim duh mi ropui tak tak an lo chhuah phah a, kohhran kha zirtîrna dik lovin tibuai lo se, Justin Martar-a te, Irenaeus-a te, Tertullian-a te, Clement-a te, Augustine-a te leh mi dangte ropuina hi tûnlai kohhranhovin kan hre phâk kher lo vang a, an lehkha ziah ropui tak takte hi hmuh tûr a awm kher lo mai thei e. Zirtîrna dik lo avângin harsatna kâra ding ngamte ropuina a lo lang Chiang ʈhîn a ni.

Kohhran mite chuan zirtîrna dik lovin a nghawng natzia kan hre Chiang a. An thu dawnna dik lo vânga an neih zawng zawng khawh rala, an rin dân dik loh vânga taksa leh thlarau lama rethei tak maite kan hmuhin kan lainat a. Chutianga kan kohhran mi, kan zînga awma rawngbâwl ve ʈhînte thlarau lama hum sual daia an han awm ʈhîn te, kohhran aʈanga hming paih an han dîl tlat mai ʈhînte hian kan thilung a khawih tlâng hle a ni.

Kohhran hruaitu, a bîkin Pastor leh Upate tân phei chuan an bial chhûnga enkawl lai ngeite rûk chhuaha an awm ʈhîn hian rilru a tihnat duh êm avângin kohhran humhalh pawh an tina hle a ni. Hetianga kohhran hmulhalh zâwnga ʈan la ʈhîn rawngbâwltute hian fak an phuin kan hlut thiam a pawimawh hle. Hetiang mi hi kohhranhote hian ngah deuh deuh ila, thil duhawm tak a ni ngei ang.

Kohhran aṅanga pēng chhuak hmasa ber Tliran pulpiti tlānga inlārna hmua a insawi lai leh kohhrana awm chu him lo anga a sawi ṭum chuan, a thil hmuh a sawi zo hman chauh tihah an zīngah Upa pakhat chuan, *“Vawiin kan inkhāwmah hian Setana a tel a ni ang. Hla sa ila, Lal Ṭawngṭaina sawi rual ila, bān mai a nia ka duh,”* a rawn ti a. Tlira kha mission school zirtīrtu, lehkhathiam leh hlim nasa tak a ni si a, a khaktu nih a harsa viau mai thei. Kohhrante sātwt tlānna tūrah chuan mi huaisen tak an lo awm zēl ṭhīn a ni. Tlira kha zirtīrna dik lo tichhuaktu hmasa ber a nih chuan, kha Kohhran Upa pawh kha zirtīrna dik lo laka kohhran humhalhtu hmasa ber a ni ang a, chawimawi a phu a ni.

(2) Thurin pawimawhna a pho chhuak: Kohhran hmasa inkhāwmpui lian leh pawimawhho kha zirtīrna dik lo chungchāng sawi hona leh chin fel nāna koh a ni a, chuvāng chuan kohhran thuvawn pawimawh tak tak (e.g. Nicaea Thuvawn) te hi zirtīrna dik lo vēnna kawnga kohhranhote sūlhnu pawimawh a ni. Kohhran hmasa aṅanga Pathian thu pawm dân leh hrilhfiah dân fel tak an lo neih chhan pawh zirtīrna dik lo laka kohhran an vên ṭhīn vāng bawk a ni.

Gnostic hruaitu pakhat Marcion-a kha awm lo se chuan kohhrante khān Kristiante thuziak zīngah Bible-a pawm tūr chin lehkhabu thliar fel nachāng an hre thuai lo mai thei a, lo hria pawh ni se a tlai deuh raih mai thei. Chutiāng zēlin kohhranhovin Apostol-te pawimawhzia an hriat chian zual phah a, an zirtīrnate pawh an chawī vāwn phah a ni. Zirtīrna dik lovin na taka kohhran a nuai ṭhīn avāngin kohhran chhūngah inpumkhatna ṭha zāwk a lo awm a, an ṭanrual phah bawk.

(3) Pathian thu zir pawimawhzia a lantīr: Kan rama zirtīrna dik lo tichhuaktute hi a tīrah chuan thlarau lama mi tui, firfiak taka kalte an ni. An zirtīrna ṭan chhan atān Bible tho an hmang a, an duh lai tak phei chu an hre belin an

lamṭangah an siam thiam hle. Chuvâng chuan an zirtîrna let thla thei tûr chuan Bible hriat leh zir a pawimawh tak zet a ni.

Zirtîrna tam tak kan hmachhawn tawh avângin kan kohhran hruaitu ngat hi chu an Pathian thu pawm dân leh hrihfhiah dânah an duh tui a, an fîmkhur bawk. A tângpui thuin Bible châng duh lai lai chuk kual mai mai lovin, châng thlan bîk neiin, a ziaktu tum hmuh chhuah leh hriat chian an tum hrâm hrâm hlawm a. Kan kohhran hruaitu, kohhran ban leh innghahnate thu hrih leh sawi hi a ngaihnawm vek kher loh pawhin, belh chian erawh a dâwl nge nge thîn. Hetiang taka fîmkhurtîrtu chu zirtîrna him an duhna kha a ni. Paulan, *“Nang erawh chuan zirtîrna dik tak nêna inhmeh thu sawi rawh,”* (Tit 2:1) tia Tita a fuihna thu hi kan hruaitute hian a takin an nunpui a ni.

Bible hriatna dik kan neih theih nân kohhranin theih tâwp kan chhuah a. Pathian thu hrihfhiah dân him leh zîktluak tak kan vawn nun theih nân Pathian thu zirna nazawnga zirte rawngbâwlto atân kan ruai ngawt ngai lo va, Pastor atân ngat phei chuan Senate of Serampore hnuai zir chhuak ngei emaw, Serampore-in a pawm theiha zir chhuak ngei emaw kan duh kher a ni. Hei hi kan kohhran chuan a tîr tê aṭangin kal hmangah kan neih a, kan kohhran pawhin a ngeh phah a ni.

Pathian thu zirna hi hautak deuhin lang mah se, mahni pual ngeiin Pathian thu zirna kan nei a. Kum 1906 aṭanga Bible School-a bul kan ṭan, Aizawl Theological College chu vawiin thlengin kan chhawm kal reng a. ATC bâkah Misisonary Training College te, Presbyterian Bible School te pawh tûnah chuan kan neih belh tawh a, kan ṭangkaipui hle a ni. Mobile Theological School te, Bible Râlchhân te, Upa Seminar kan kalpui ṭhin te hi thil duhawm tak a ni. Pathian thu zirna kan uar chhan chu a chîn chhuaka Pathian thu zir leh hriat pawimawhzia hriatna lama zirtîrna dik lovin min ben harh vâng

a ni. Kan rama mi hlim kal firfiak, pâwl chhuak ta mai ang te pawh hian Pathian thu zirna ðha chu nei ngat se, an bo kherin a rinawm loh a ni.

(4) Rawngbâwltu rawih thuah kan fîmkhur phah: Kan rama zirtîrna dik lo, lo lang ðhînte hi mi mal tu emaw zirtîrna aţanga lo chhuak a ni deuh zêl a. Chuvângin, anmahni chuan inkoh dânte chu nei ve bawk mah se, mi nâwlpuiin kan hriat dân chu - *'chu mi kha mi pâwl'* tih a ni reng tho. An hun lai chuan hêng zirtîrna dik lo chîng chhuaktute hi thu leh hla thiam tak leh mi hneh thei takte an ni deuh vek a. Zathangvunga te, Lalzawna te, Rorêlliana te kha thuhmila vâk zau tak, ram chhûng bâkah ram pâwn thlenga thuhmila chhuak ðhînte an ni.

Tûn hma lam, zin veivah zung zung a awlsam loh lai kha chuan, mikhual rawih âwm remchângte chu rawih ngei kan duh ðhîn. Hetianga mikhual induhsakna hi Mizo Kristiante ze duhawm a ni a. Mahse, zirtîrna hrisêl lo zuarte avângin hman sual a ni a, a pamhmai hle. Tûnah chuan hmun tinah rawih âwm mi leh rawih loh atâna ðha kan ngaihtuah zêl tawh. Kohhran Committee a fîmkhur a, inluangrual tlânna zân lo phei chu pulpit rawngbâwlna kan pe ta meuh lo a ni.

Tûnhma ang thovin thuhiril theihna thilpêka thuam leh thuhiril tûra inpe kan la nei reng a. Tûnah chuan Synod Inkhâwmpui thu angin Synod Revival Committee din a ni a, hun puma thawk Director enkawlna hnuaiah revival rawngbâwlna kalpui a lo ni ta a, hei hi thil duhawm tak a ni. Kohhranin an rawngbâwlna kan ðangkaipui hle a, kohhran humhalh kawngah pawh ðhahnem an ngai tlâng hle. Hetianga rawngbâwltu rawih lama kalphung fel tak kan nei hi a finthlâk a. Zirtîrna dik lo laka kohhran himna ngawr ngawr ni lovin, kohhran thlarau lam nun tihharh nân pawh a ðangkai hle. Kan rama harhna mei mit lova kan chhawm nun zêlna hmanraw pawimawh a lo ni bawk nêh, kohhranin an rawngbâwlna kan sâwtpui hle a ni.

Hetianga rawngbâwltu rawih thua kohhranhovin kan duh uluka, kawng hrang hranga ãan kan lâk mêk lai hian fîmkhur a la ãul hle reng a. Mi ãhenkhat chu mi mal in leh khawhar lêngpuina hmun lam thlenga remchâng melh an awm ãhîn a. Hetiang thilah pawh hian zirtîrna him lo pu darh ãhînte hmun pêk loh hi thil ãha ber a ni zêl ang.

(5) Ngaihtuahna fîm min hmantîr: Zirtîrna dik lo tichhuaktute hian kohhran hi min beih ber kan ni a. Kan mite rûk chhuahna atâna an hmanraw hman uar tak chu kohhran hruaitute aia thlarau mi zâwk anga inlantîr a ni phawt a. Chutiang zêlin, a nâwlpui hmuh loh leh hriat phâk loh thil eng emaw hmu bîk leh hre bîk angin an inlantîr ãhîn. An zirtîrna tihâwihawm nân leh mi rilru hmin nân inlârna leh zâwl thupuan hi an hmang deuh vek emaw tih tûr a ni.

Kan ramah hian chutianga inlârna hmu nia inchhâla zâwl thu puang mai ãhîn an lo awm tawh ãhîn a. Nimahsela, an hmuh dân emaw, an puan dân angin emaw a thleng vek lêm lo. Sakhaw thilah hian mak leh thil danglam hmanga bum kan awl avâng leh kan kohhran mi kan chôn hnem tawh avângin ngaihtuahna fîm hman a ãul hle a. Hetiang kawngah hian kohhrana mi nghet pângngaitte chuan thil an thlîr thiam hle. Eng emaw mai maia phelêng ve mai ngai lo kan ngah ta tial tial hi kan kohhran himna a ni.

Pathian hi a mite hnênah a inhriattîr ãhîn tih chu phat rual a ni lo, a inhriattîr dân erawh chu kawng khat chauh a ni lo. Chutiang zêlin thil ngaihtuah thiamna leh finna min pêk hmangin kan ram awm dân tûr hi chu thui tak a sawi theih. *‘Thim thuah hnih’* leh *‘Zoram Khawvâr’* an tih te pawh hi ngaihtuahna fîm hmanga thlîr thiam a pawimawh. Saikhûman thil a hmuh hun nia an sawi chu kum 1957 leh 1965 inkâr a ni. Khatih lai kha India ram tân chuan hun thim tak a nihna chin a awm. Kum 1962-ah China nêan an indo va; Pakistan nêan an

inggur reng mai bawk. Mizote pawhin mautâm ãâm hrehawm tak kan tuar a, zalenna soal boruak lian takin kan ram a tuam mup mup tawh a, inlarna hmuh kher ngai lovin eng emaw chu a thleng dawn tih kha a hriat hle tawh a ni.

Kohhranhote hian he khawvêl hi Pathian siam a ni a, a siamtu kutah a kal zêl dân tûr leh a tâwp dân tûr thlengin a awm tih kan ring a. *“Dik takin LALPA Pathian chuan a rawngbâwltu, a zâwlneite hnênah a thurûk hrilh lovin eng mah a ti lo vang”* tih a ni (Amos 3:7). Tûnlai huna Lalpa zâwlneite chu kohhranho hi kan ni a, Pathian aiawh tûra he khawvêla din hi kan ni. Kohhranhote hian he ram hi kan vil reng tûr a ni. Zoram nuam leh ãha zâwk chu kan beiseinain thlîr sela, eng emaw ti taka khaw vâv thut tûr beiseia ãhu mai lovin, Pathian ãihna leh thawhrimna nêl kan ram hi kan tinuam tûr a ni.

Tlângkawmna

Zirtirna dik lo hi kohhrana mi nghet tân chuan thil ho tak leh âwih tlâk pawha ngaih loh ni mah se, âwih tâwk an lo awm thei zêl a. Zirtirna dik lova mi a tui tawh chuan chhan chhuah a harsa hle ãhîn. Anmahni lah an harh chhuak thei tawh ãhîn lo va, a nghawng chu a nasa thei hle. Chuvângin, kohhranhote fîmkhur ila, zirtirna dik lo laka kohhran kan fihlîm theih nân ãtan la thar ila. Rawngbâwltute pawhin zirtirna dik pe thei tûrin ãtan la lehzual se. Sakawlh hmanrua nia an sawi ãhinte hi a hun laia thil thar tak takte a ni zêl a ni. Khawvêl thil hriat lamah pawh kan inchhiar zau a pawimawh ang. Kohhranhote pawhin kan rawngbâwltute zai ngai thiam ila, zirtirna dik a nih leh nih loh thliar hrang hman lo khawpin zirtirna thar ngaihvenin zuang lâwr zung zung lo ila. Kohhran thil serh ngaihsân zâwk hi dam chhûnga Krista anna lama sân zêlna a ni.

